

DRAGOMIR T. POPOVIĆ: POZORIŠTA U VOJVODINI I U SRBIJI OD 1733. DO 1874.

Izrazita povjesnica o postanku naših pozorišta do XVIII. stoleća u Vojvodini i Srbiji ne postoji; i o tomu, kada je počeo njihov rad i razvitak, nema tačnih i jasnih podataka.

Napominje se nešto o glumcima za vreme Nemanjića, ali se ne zna, da li su ti glumci igrali u komadima, ili su to bili glumci, koji su uveseljavali vlastelu kakvim improvizovanim monolozima ili dijalozima. Kakvi su to glumci bili i šta su oni prikazivali, поближе nam nije poznato.

Po svoj prilici da su i u nas u to doba bile predstave religioznog karaktera, predstavljane većinom o životu i radu Isusa Hrista i njegovih učenika (apostola). Tako se zna za razgranjenu crkvenu glumu u Dalmaciji te je moguće, da je odavde i do nas doprla ta religiozna gluma.

Ima religioznih igara sačuvanih u prostonarodnom životu, a to su Lazarice koje na Lazarevu subotu idu od kuće do kuće i pevaju, kao i dodole, za vreme velikih suša. Valja tu spomenuti i »vertepe«. Obično se skupi po nekoliko mladića i prima na sebe uloge cara Iroda, pastira i dvaju mudraca, koji dolaze u veče na badnji dan i prvog dana Božića u kuće, noseći izradenu pećinu u kojoj na jaslima leži Isus, pa deklamuju različne stihove namenjene povodom rođenja njegovog.

Reč »gluma« označuje kod nas još i šalu, i po tome, onaj koji izvodi šale, naziva se u nas glumac. Taj se naziv i danas zadržao po našim selima za ono lice, koje prikazuje šale za vreme svadba ili velikih svečanosti (kao što je u Slavoniji na pr. t. zv. »čauš«).

Tek od 1733. godine imamo podataka o počecima rada pravih pozorišta. U Vojvodini u Sremskim Karlovcima napominje se jedan Rus, Manojlo Kozačinski, da je pokrenuo neku vrstu diletantskog pozorišta, sa komadom: »Smrt Cara Uroša«, što ga je sam napisao. Taj komad nije bio napisan na narodnom jeziku, pa nije mogao zadovoljiti potrebu, i stoga je taj pokušaj propao i nije uhvatio jačega korena.

Kao najistaknutiji rad na pozorištu, pripisuje se jednom vojvodanskom učitelju Marku Jelisejiću, koji je 1787. godine poveo diletantsku trupu sastavljenu od svojih đaka. Od tih Jelisejićevih glumaca, napominje se Arkadije Pejić, inače se za druge ne zna. Čini se, da je to pozorište bilo preteča svima drugim pozorištima u Vojvodini i u Srbiji.

U Vojvodini, između 1787. i 1789. godine napominje se jedna diletantska družina koju je predvodio Manojlo Janković.

Godine 1802. zna se za srpsko pozorište u Novom Sadu, koje je davalo predstave u gimnazijskoj zgradi. Da li su to bili profesionalni glumci ili diletanti, to se tačno ne napominje. (»Pozorište za 1874. g.«) Spominju se kao prikazivači: Gjuka Muncan, Sava Kalerević, Fema Milutinović-Filjković, Joca Ugljišić, Sava Milić, Petar Tadić, Jakov Rizić i t. d.

Joakim Vujić.

Godine 1813. izlazi Joakim Vujić s pozorišnom, diletantskom družinom («Javor» za 1892. g.), sa kojom je obišao sva mesta u kojima žive Srbi: Budim, Peštu, Sv. Andreju, Baju (njegovo mesto rođenja), Segedin, Zemun, Temišvar, Arad, Pančevo itd.

Godine 1825. napominje se opet jedna đačka diletantska trupa koju je vodio Nićifor Atanacković («Pozorište za 1874. g.»). Davali su predstave u Novom Sadu, Zemunu, Pančevu, Vršcu i Beloj Crkvi. Od diletanata pominju se: Lazar Cvejić, Petar Ivačković, Sima Nestorović, Jovan Kreštić, Tanasije Dimitrijević i drugi.

I godine 1828. napominje se jedna diletantska trupa. Članovi te trupe zvali su se: »Leteće diletantsko društvo«. Članovi su mu bili: Maksim Brežovski, Pera Korov, Jovan Kapdemord, Gj. Anastasijević, Steva (ili Marko) Karamat, Toma Isaković, Soka i Katica Jovanović, Savka Purgje i Gj. Grujić. To se pozorište posle izvesnog vremena rasturi, i ponovo se sakupi pod istim imenom 1837. godine. Docnije, krajem 1839. godine, »Leteće diletantsko društvo« dobije poziv od zagrebačke Čitaonice i ono 10. juna 1840. godine počinje davati predstave u Zagrebu. Iz Zagreba trupa ode u Karlovac, Sisak, pa onda u Beograd a odatle u Novi Sad. Od toga doba t. j. od godine 1840. može se reći, da su se počeli javljati i profesionalni glumci.

Još 1837. godine, Todor Pavlović («Pozorište za 1875. g.»), prvi je pokrenuo ideju za osnivanjem stalnog pozorišta u Vojvodini, ali su pokušaji propali.

Godine 1844. Jovan Knežević sakupi diletantsku trupu u Novom Bečeju. Ta je trupa davala svoje predstave po Vojvodini sve do 1848. godine.

Od 1848. godine do 1860. ne pojavljuje se ni jedan ozbiljniji pokušaj za pozorištem, jer je austrougarska vlada zabranjivala svaki pokušaj rada na nacionalnom prosvetivanju kod Srba u Vojvodini. Tek od 1860. godine, počinje ponova rad na pozorištima. Jovan Knežević sastavi pozorišnu

Jovan Sterija-Popović.

trupcu od profesionalnih glumaca, od koje se trupe, 16. jula 1861. godine, osnuje stalno novosadsko pozorište. Uprava toga pozorišta bila je pod Odborom, komu je predsednik bio Jovan Gjorgjević. Pošto se smatra da je Gjorgjević bio osnivač toga pozorišta, glumci su ga prozvali »Foter« (otac).

U Srbiji, za vreme turske vladavine, nije bilo, niti se moglo i pomišljati na pozorišta. Tek po oslobođenju, a za vreme vladavine kneza Miloša Obrenovića, dolazi prvi puta Jokim Vujić 1853. godine sa svojom diletantskom trupom u Kragujevac. Te predstave su gledali samo knez Miloš, njegovi najbliži iz dvora i vrlo mali broj iz naroda, i to samo pozvani. O tim predstavama ima jedna napomena u »Srbskim Novinama« u 7. broju: »Od kako je sretenjska skupština ovogodišnja bila, od onoga doba, i za vreme iste skupštine uveseljava nas G. Aćim Vujić poznati Srbski spisatelj, predstavljanjem raznih igara u pozorišnom domu (teatru) sagrađenom u zdaniju tipografičeskom kako pod naziranjem istoga G. Vujića tako i sadejstvovanjem G. Direktora tipografije Adolfa Bermana, kao mašiniste. Više prevoda G. Vujićevih, kakoti: Fernando i Jorika, la Peruz i Bjedni Stihotvorac. I njegovo visočestvo Knjaz naš, i sva svjetla familija Knjaževska, i ostala publika, da, 2. februarija i sami kmetovi, bivši na skupštini, posjećivali su pozorja ista, i uveseljavali se predstavlenijama odabranoga društva, upotrebljavanog k istim igrama«.

Od toga doba, pa do 10. februara 1836. godine nema ništa zabeleženo, da je pozorište radilo, jer je knez Miloš te godine oputovao u Carigrad. Tek 14. februara 1836., kada se knez Miloš vratio, napominje se u 7. broju Srbskih Novina: »Kragujevac 10. feb. U subotu i nedelju predstavio je Direktor teatra, G. Joakim Vujić, dva prekrasna mimičeska dejstva (Tableaux), s pesnama i muzikom. Pervo večje bilo je predstavljeno pade-nije Srbije u vreme Svetog Knjaza Lazara u 16 predstavlenija; a drugo večje predstavljeno je vostanovlenije Srbije čez Svjetlog Knjaza Miloša

u 10 dještviya. Zaista su oba ova predstavljenja, a osobito vtoro prkrasno ispalo, na čast G. Vujića, mnogozasluženog Spisatelja Serbskog«.

Gjorgje Maletić u svojoj »Gragji za Istoriju Srp. Nar. Pozorišta u Beogradu« veli, da mu je pričao Sreten Popović, docnije član Kasacionog Suda, a pre član Vujićeve trupe, kako su posećivane te predstave. Kaže, da su napred na stolicama sedeli Knez, njegova porodica i dvornici, a ostali svet je nešto sedeo na klupama a nešto stojao. Knez Miloš je za vreme predstava pušio na čibuk i kavu srkao. Jednom kada je Sreten, trebao da peva neku pesmu, nije mogao odmah da uhvati ton, te ga je tadanji kapelnik Šlezinger opomenuo šapatom sa: »malo više«. No kada ovaj opet nije mogao pogoditi ton, to on odgovori Šlezingeru glasno: »Ne mogu više«... Knez Miloš tada primeti Šlezingeru smešeći se: »Pa ne diraj dete, vidiš da ne može«.

Pozorištu Vujićevom ne može se pripisati neki naročiti pokušaj za razvoj pozorišta u nas, jer ono nije izlazilo u narod, niti ga je narod poznavao. U Vujićevom pozorištu igrali su daci, a pošto ženskih nije bilo. Ženske uloge igrali su muški, i to Sreten Povoći, Jovan Marinović, Arsa Lunjevica i Dimitrije Crnobarac. Kao glumci za muške uloge pominju se: Filip Hristić, Rozmirović, Jovan Peruničić, Antonije Majstorović, Stevan Gruborović, Milan Davidović, Stojan Jovanović (Cukić), Živadin Vesović, Petar Radovanović i t. d.

Joakim Vujić je većinom prevodio Kocebua i druge nemačke, lake komade kao i magjarske, i obično ih posrbljivao i prilagođivao ih je za naše prilike. Retko kada da je propustio, da na svršetku komada dađe i »naravoučenije«, kojim bi komad objasnio i izvukao résumé. Od njegovih preradenih t. j. posrbljenih i napisanih komada, napominju se: »Slepi miš«, »Fernando i Jorika«, »Ljubavna sumnja«, »Kreštalica«, »Crni Gjorgje«, »La Peruz«, »Lunara«, »Nagrada i kazna« i »Šnajderski kalfa«.

Joakim Vujić umro je 7. novembra 1874. godine u 79. godini. Po pričanju mođa oca, koji je poznavao Joakima Vujića, znam, da je Vujić pred smrt na godinu dana dobio blagodejanije (penziju), koja mu je još za vreme kneza Miloša bila određena za učinjene usluge »svome otečestvu na polzu izobraženija Serbstva i mlade junosti«. Po Gj. Maletiću, Vujića je do njegove smrti izdržavao živopisac Dimitrije Avramović.

Moguće je svakako, da je Vujića izdržavao Avramović, dok ovaj nije počeo dobivati svoju penziju. U svakom slučaju, jedno je od ovoga dvođa tačno, ali nije nikako moguće proveriti istinitost i jednog i drugog podatka, pošto o tome nema nikakvih pismenih podataka.

U Srpskim Novinama, od 10. novembra 1847. godine, izišao je ovaj napis: »Prekjuče u 2^{1/2} sata posle podne preselio se u večnost mnogozaslužni za rod Srbski Spisatelj Joakim Vujić u 70oi godini života posle kratkog tridnevnog bolovanja od slabosti, praćene starošću, i iznemoglim životnim silama. Govorio mu besedu arhimandrit Gavriilo«.

Godine 1841. pod upravom Atanasija Nikolića, pozorište pređe iz Kragujevca u Beograd, gde je 4. decembra iste godine, davalo predstave u sadašnjoj carinskoj zgradi. Prva predstava im je bila: »Smrt Stefana Dečanskog«.

Knez Mihailo Obrenović voleo je pozorište i pošto se osećala potreba za stalnim pozorištem, to već 15. decembra 1841. godine izide proglas u Srpskim Novinama: »Upraviteljstvo ovdašnjeg Teatra, po nalogu višem, želeći stalne Aktere pri Teatru imati, poziva svakog koji je u

БЕОГРАДЪ

СЪ ВЫСОКИМЪ ДОПУШТЕНІЕМЪ
представи ће се данасъ у Четвртакъ 4. Декемвриа у овде подигнутомъ

ТЕАТРУ НА ЂУМРУКУ
ПРВИЙ ПУТЬ

СМРТЬ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГЪ
жалостна игра у пять дѣвствій одъ І. С. Поповића

Л И Ц А :

Стефанъ Дечанскій, Краљ Сербіа.
 Марія, нѣгова супруга.
 Душанъ, нѣговъ сынъ.
 Синиша, Дечансковъ сынъ одъ Маріа.
 Теофилетесъ, Краљъ представникъ.
 Момчило, Совѣтникъ.
 Светковнѣ, }
 Ранко, } Войводе одъ Зенте.
 Милорадъ Вилковићъ, }
 Зорка, Светковнѣва кћи.
 Више Войвода, воинци, гласовоша.

Любители народногъ Просвѣщенія имаю доброту горе назначена Лица
 сповольно безъ сваке награде представити, и зато одреѣна за улазакъ цѣна
 (после нужны трошка) опредѣлюе се на заведевіе народногъ Театра.

За висока Лица справлѣно е шесть ложа.
 За одну ложу плаћа се 1. дувать цесарскій.
 За прво мѣсто 2 цванцига, за друго 1 цванцигъ.
 (Почетакъ е у 5 сатиі на-вече.)

1841.

Прва српска позоришна листа (1841)

ovome hudožestvu vešt, ili koji dovoljno sposobnosti za ovo oseća, da se prijavi...» Plata se određuje po sposobnosti od 12 do 25 talira mesečno. Pošto se niko iz Srbije nije javio za aktere, to su se većinom javljali glumci iz Zagreba, Vojvodine i drugih mesta van Srbije, ali pošto su bili oskudni u novcu, to im Kneževska Kancelarija pošalje putni trošak i oni 26. februara 1842. godine započinu davati svoje predstave.

Po svoj prilici, to je, po iskazu Gj. Maletića, bila trupa: »Letećeg diletantskog društva«, koja je, kako napred rekoh, posle Zagreba, Siska i Karlovca došla na poziv u Beograd, a koja je trebala da bude preteča stalnom Narodnom Pozorištu u Beogradu.

Prva predstava im je bila »Miloš Obilić« ili »Boj na Kosovu«, a 29. februara: »Pokondirena tikva«. Ali uskoro bukne Vučićeva buna i to se pozorište zatvori i glumci odu u Novi Sad. Pored toga pozorišta povre-

meno su igrali i diletanti. Pominju se: Nikola Hristić, Dim. Milanović, Vasa Gjorgjević, Sretan Popović, Dim. Matić, Jovan Pečenović, itd. Od ženskih: Gospodjica Katica i Marija, od kojih je jedna, Marija, otišla za amamdžiku.

U Beogradu su pozorišta životarila. Dizala se i propadala za vrlo kratko vreme. Nije bilo mogućnosti, da pozorište uhvati jačega korena. Od odlaska te trupe za vreme Vučićeve bune, javlja se tek trupa Nikole Gjurkovića, početkom maja 1847. Tada je Gjurković došao sa svojom diletantskom trupom iz Pančeva i davao predstave u kafani kod »Jelena«, na mestu gde je sada Direkcija Državnih Železnica. Gjurkovićeve trupa dala je prvu predstavu 15. maja iste godine: »Miloš Obilića« od J. S. Popovića. U Srbskim Novinama od 13. maja 1847. godine izašla je objava uredništva sa ovim sadržajem: »U četvrtak — 15. t. m. — imat ćemo prvo predstavljene. G. direktor Gjurković izabrao je za ovaj put »Miloša Obilića«, junačko pozorje, sačinjeno G. J. S. Popovićem. — Mi sebi napred obričemo, da će nam ova predstavljena više ugodni večeri pribaviti. O polzi i vežnosti teatralnih predstavljenija govorićemo docnije u jednom osobitom členu. Za sada samo umoljavamo učene naše, da koi izmegju nji uzme na sebe redovno saobštavati nam izvestija o svakom predstavljeniju, za koja ćemo dragovoljno mesta dati u listovima ovim pod rubrikom »Telegrafa Beogradskog«.

Prva predstava: »Miloš Obilić« odigrana je, i u idućem broju Srbskih Novina izišla je malo oštija kritika, i to samo jedan deo. Tadašnji urednik Miloš Popović prekine dalje štampanje te kritike, i u drugom broju t. j. na 156. strani Srbskih Novina, objasni zašto je prekinuo dalje štampanje te kritike ovim pasusom: »U prošastom listu novina naši počeo je jedan rodoljubac, premda blagorodnom celji, recenzirati teatralna predstavljenija. No kako što je svaki početak težak i kako je naše teatralno društvo još mlado, niti po tomu od njega izvanrednu veštinu i veliko savršenstvo za sada zahtevati možemo, to rado prekidamo započetu recenziju, ostavljajući za bolja i naprednija vremena. Za sada pak blagodarimo društvu, što zametak čini, iz kog će se vremenom srbska bina podići, i preporučujemo ga počitajemoj publici, da ga uvek mnogobrojnom posjetom za veliki trud njegov nagragjuje«.

Predstave koje je to pozorište davalo, većinom su bile pisane drame od Jovana Sterije-Popovića.

Od 15. maja pa do 9. marta 1848. to je društvo davalo 45 predstava i završilo je svoje predstave sa komadom: »Suzakletije protiv Venecije«.

1848. izišla je jedna notica, opomena štampana od Gj. Maletića pozorišnoj publici, koja glasi: »Ovom ćemo prilikom primjetiti, da bi potrebno bilo, da se skidaju šeširi i visoke kape u teatru od strane publike; jer inače, ako po dosadašnjem ostane, mnogi će prestati tamo dolaziti samo zato, što se iz stražnjih klupa, ništa na bini od šešira i kapa videti nemože«.

Interesovanja radi izneću jednu kritiku iz doba 1847. godine, koja je odštampana u 85. broju Srpskih Novina. Recenzija je potpisana znakom X., a pisana prilikom igranog komada: »Dva narednika«, koji je komad preveo i posrbio Nikola Gjurković, a koja glasi:

»Pozorište bilo je prilično puno. G. Gjurković nije mogao izabrati bolji i shodniji komad za našu publiku. Ova se publici našoi zbog svog poučitelno-trogatelnog i pri tom dosta šaljivog prizora tako dopao, da su ga neprekidna gotovo pleskanja i lupanja ruku, kao znaci obšteg odobrenja, pratila«...» To je znak, da se uglađjeni vkus i

kod publike sve više ragja. G. Gjurković, koji je ovaj komad dobro posrbio, zaslužuje osobitu pohvalu, ne samo zbog većeg prevoda, nego upravo i zbog maistorskog predstavljanja, kojim je dokazao da se je sa svojim zadatkom dobro upoznao, da je pravi smisao djela vješto shvatio, da je celj i djelo sačinitelja sa svim pronikao i sebi prisvoio. Premda je on i dosad svoje rolle s punim zadovoljstvom publike predstavljao, pokazao je opet pravu maistoriju ovo veče i svojoj težkoj rolli, kako častoljubiv i pošten činovnik, kao dobrosrdačan i milostiv čovek, kao brižan otac, dobar suprug, i vjeran drug, koji, da bi održao svoju reč, nije žalio umreti. Vidi se, da je G. Gjurković razne strasti srca, i pojave života čovečijeg prilično smatrao, i vješto ispitivao. Mi mu iskreno blagodaramo i želimo, da ne poštedi truda, da nam i više takvih uglednih večeri pribavi. I onako su sada nastupile zimne noći duge, a druževan život još kod nas slabo je razvijen. G. Protić, kao narednik Ljubomir, igrao je svoju rollu vješto. Zaslužuje, kao i do sad, obštu pohvalu; osobito u izražavanju pouzdanosti na reč svoga druga; i koliko je čustva brižljivosti pokazivao G. Gjurković, kao otac i suprug u bacanju kocki na smrt, toliko je razvio duha slobodnog G. Protić kao čovek bez porodice, neimajući ništa izgubiti. Mi se od njega mnogo nadamo; osobito dok malo prirodniji glas uzme, svoi nešto magjarski izgovor s ovdešnjim zameni i Srbskom se udaranju glasa bolje navikne. G. Gj. Pavlović, kao Petar tavnica, igrao je takogjer svoju rollu dobro. Zaslužuje pohvalu kao dobar šaljiavac. U koliko se radujemo njegovom teatralnom daru u šaljivim rollama, koji se svakog dana više razvija, u toliko nam njegov trud i dobra volja više obećava. G. Marinković, kao neznani maršal je svoju ozbiljnu rollu igrao sa pohvalom. G. J. Krčedinac, kao agjutant, i Gospoja Krčedinčevica, kao Sofija, supruga kapetana Radivojevića, igrali su svoje rolle takogjer sa pohvalom. Gospoja Krčedinčevica, pokazala je u svojoj rolli čustva prirodnog više, nego do sada. Obojma hvala za trud i njihovo staranje čim svoje rolle sve bolje igraju. G. Petrović, kao Veljko, mlad oficir, pokazao je u svojoj rolli okretnosti više nego do sada. Njegova dobra volja jemstvuje nam, da će svoje rolle svagda s većom okretnošću predstavljati.

Kako se u tome vremenu mislilo o glumcima i o pozorištu, navešću iz jednog članka koji je izišao 2. jula 1847.

»Celj teatra je naravstvenostna teoristička, često mrtva, — no praktička, živa, izvedena iz života... i t. d. Malo dalje: »Šta je to Akter? — Akter je ovaploćena lepota, ideja prekrasnoga, uzevša tjelesnost. Živopisac, vajatelj, muzikant osušestvo-vavaju svoju lepotu u čemu god počasnom — u bojama, u kamenu, u muzici; akter pojavljuje tu ideju na sebi samom, tako, da je on i misao i skupi materijal za izvršenje misli. On i dejstvuje i dejstvan biva«... i t. d.

Godine 1849. neki od članova Gjurkovićeve družine dođu u Beograd i pod upravom Jakova Krčedinca, koji je tada bio u Beogradu telegrafist, i Stevana Dobrića, šaptača, inače pravozastupnika (advokata), sastave novu družinu. Ali posle devete predstave, rad im je zabranjen, jer je jedan glumac na otvorenoj sceni, improvizovanim monologom ismejavao tadanje državne pitomce te su im predstave zbog toga zabranjene i oni se rasture. A noću između 15. i 16. aprila 1849. pozorišna zgrada izgore i pozorišta i onako prestanu raditi za duže vreme.

Godine 1851. skupi se u »Narodnom čitalištu« dvadeset i jedno lice »Ljubitelja narodne prosvjete« i između sebe izberu pozorišni Odbor sa idejom, da osnuju stalno zidano pozorište i otpočnu sa prikupljanjem priloga. Među prvim priložnicima, bio je Knez Aleksandar Karagjorgjević*

*) Tekst prve strane iz knjige priložnika: »Njegova Svetlost Gospodar i Knjaz Srbski Aleksandar Karagjorgjević, 1,000. dukata; Praviteljstvo Knjaževstva Srbskog po s. b. rešenjem od 20. febr. 852. No 165, 2,000. dukata; Paun (valjda Miković, prezime nečitko) popečitelj ekonomije, 10. dukata; Aleksa Simić, popečitelj pravde, 100. dukata; Stojan Simić, 63. dukata; S. P. Knićanin Sovjetnik 60. dukata; Ilija Garašanin, popečitelj vnutrenih dela 40. dukata; Stefan Stefanović, prezident Sovjeta 100. dukata; M. Z. Resavac Sovjetnik, 60. dukata; Pavel Stanišić, Sovjetnik 60. dukata; Jefrem Jefremović, Sovjetnik 60. dukata; Ilija Novaković Sovjetnik 60. dukata; K. Nikolajević, kapučehaja Srbski 100. dukata; Stevan Stojanović, Sovjetnik 40. dukata; Stefan Marković Sovjetnik 30. dukata... i t. d.«

Članovi Odbora bili su ovi: Stevan Stojanović, član drž. saveta; (docnije na njegovo mesto došao je za predsednika Stevan Marković). P. Predsednik Cvetko Rajović, član vrh. suda; Janać Kumanudi, trgov. kaznašej (blagajnik); sekretar Dim. Tomić, prvi stolonačelnik Minis. Pravde; članovi: Miša Anastasijević, Stevan Marković, član drž. saveta; Stevan Milković, komandir artiljerije; Timotije Knežević, nač. odeljenja; Jovan Gavrilović načelnik promišljenosti; Atanasije Nikolić, nač. pol. ekonomije; Nevola, glavni inžinjer; Kosta Cukić, sekretar Min. Prosvete; Petar Radovanović, direktor osnovnih škola; Gj. Maletić prof. gimnazije; Gligorije Jovanović, član primiritelnog suda i trgovci: Rista Veličković, Dimitrije Danić, Duka Pešika stariji, Hadži Toma Opulo i Dim. Bogojević.

Prva zgrada koja je počela da se zida 1852. godine u Beogradu po planu italijanskog arhitekta Kasana, započeta je na Zelenom vencu, ali nije mogla biti dovršena, jer je zemlja bila rovita i nije se mogao nikako sazidati temelj.

Ima podataka, takođe, da je godine 1857. početkom meseca jula, došla neka nemačka trupa pod upravom nekakvog Prajza i počela davati predstave u Beogradu u Šopovićevo kupatilu. Ali, kako je Nemaca u Beogradu bilo tada vrlo malo, to je to pozorište jedva životarilo. Da bi se dala prilika i Srbima da posećuju pozorišne predstave, naša omladina skloni Prajza, te se združe i počmu davati u toj areni zajedničke predstave. Docnije pređe ta mešovita trupa u Kneževu pivaru, gde je sa uspehom davala predstave uvek obilno posećene. Takav odziv publike, oduševi beogradsku omladinu i ona istisne Prajza sa njegovom trupom i otpočnu sami davati predstave, pod privremenom upravom L. Dimitrijevića, a docnije pod upravom Laze Praporčetovića.

Da bi što bolje oduševili publiku, Laza Praporčetović naruči G. Stevanu Todoroviću živopiscu, da izradi novu glavnu zavesu za pozorište, koja je stajala 60 dukata cesarskih. Na njoj je bio izrađen guslar sedeći na steni a oko njega su stajale muze. Na podnožju stene bili su anđelčići, oko izvora koji je isticao iz stene i dodavali jedan drugome piljke. Sa leve strane Vila, vodila je starca sa detetom, a drugom rukom pokazivala mu muze. Za njima ja išao narod iz Beograda. Kada je zavesa doneta na mesto da se pričvrsti, videlo se da je duža nego mesto, te je morao otpasti jedan deo naroda.

To pozorište radilo je sve do Sv. Andrejske skupštine. Ono se ponovo rasturi, jer je skupština zauzela lokal i sve klupe za svoje sednice. U diletantskim trupama igrali su ženske uloge većinom muškarci, jer se tada ženske vrlo teško odazivale tome pozivu. Pominju se kao prikazivači ženskih uloga: Svetozar Bantić i Stojan Saraf-Kostić, zvani »čika«.

Tek po svršetku Sv. Andrejske skupštine 25. novembra 1859. godine, ponovo se sakupi diletatska družina, koja je davala predstave u istom lokalu, ali sada prinovljena sa novim članovima i dve ženske, nekom Micom, koja je došla iz Habsburške Monarhije, i gospođom Krčedinac. Od muških, pominju se: Dim. Joksić, Mata Karamarković, Nikola Subašić, Dim.

* Posle Sv. Andrejske skupštine, zbog koje je bila pokvarena i pozornica radi prostora za skupštinu, pri ponovnom njenom građenju, pozornica je napravljena uža, te je zavesa morala biti opet skraćena, te je tako otpao narod i dete, a sa druge strane otpala je Polihimnija. Docnije je ta zavesa prenetu u kafanu kod »Engleske kraljice« u Sušićevu kuću, i ona tamo bude uzapćena za dug. Jevreji, koji su docnije zakupili taj lokal za svoju Sinagogu, savim je upropastiše.

Popović, Manojlo Ranković, Steva Todorović, Panta Besarić, Filip Glogić, Svetozar Bantić, Ruščuklić, Pera Pantelić, i drugi. To je pozorište prestalo da radi, ne zna se tačnog uzroka zašto.

Posle duže pauze, veli Maletić u svojoj »Gragji za istoriju«, pokrenu se opet ideja za pokretanje pozorišta, i ono počne ponova davati predstave u Velikoj pivari 4. marta 1862. godine, sa predstavom »San Kraljevića Marka«. Ljubav publike prema tome pozorištu bila je ogromna tako, da su ulaznice bile uvek rasprodane, i da većina posetilaca nije mogla uvek da gleda predstave. Ta se trupa razilazi 28. maja, davši svoju poslednju predstavu »Smrt Stefana Dečanskog« poradi već uzrujanog stanja koje je nastalo između Srba i Turaka, a koje je stanje kulminiralo 5. juna, kada je Beograd od strane Turaka bombardovan. Svi prikazivazči, većinom djaci ondašnjeg liceja, napustili su pozorište i u svojoj sastavljenoj legiji pod barikadama branili Beograd od Turaka.

Za vreme bombardovanja Beograda, došla je trupa, koja, čini se, da je bila pod upravom Veseljakovića. Kao članovi te trupe pominju se: Andrijević, Gđica Perisova, Gđa Adelshajmova, Gđa Veljkovička, Veseljaković i Adam Mandrović. To je prva hrvatska trupa koja je došla u Srbiju. Prvu svoju predstavu dali su 26. jula »MEJRIMU« od Matija Bana. Kritika se o toj predstavi, koja je štampana u 66. broju »Vidovdana«, izjasnila ovako: »... Posebice dužnost nam je, da kažemo kako je Gđa Adelshajmovica (Mejrima) igrala s toliko prave umetnosti da s radošću ispovedamo kako u njojzi gledamo danas prvu veštakinju u velikom ali nesrećnom razdvojenom narodu našem. Gđa Adelshajmovica može sebi laskati, da je svojom savršenom igrom učinila, da joj se divi publika beogradska. Rola oca Živanovog odigrana je da bolje nemože biti. G. Mandrović igrao je u ovoj roli neiskazano prirodno. To je isto i sa Stanišom. Bošnjčki seljak nemože se bolje predstaviti i G. Andrijević prevazišao je sama sebe. ... Društvo je svojom čestitosti zadobilo poštovanje svojoj visokoj umetnosti a uz to ljubav i simpatiju svekolike publike. Mi nemožemo na sebe uzeti da tumačimo sve krasote, što su ih umetnost i talenat više njih članova razvili, jer bi današnji naš referat vrlo dug bio: ali moramo kazati još jedanput, da je društvo ostavilo lep spomen o prvom predstavljanju svom ... itd.« Ta je trupa posle kratkog bavljenja napustila Beograd 17. avgusta 1862. sa poslednjom predstavom »Gjuragj Branković« i »Ljubomorna žena«. Koliko su lepih utisaka ostavili na beograđane, za kratko vreme svoga bavljenja, kaže Gj. Maletić, da su im licejci u svojim barikadama priredili sjajnu gozbu, 13. avgusta. Veselje je trajalo od podne do 9 časova u veče.

Po svršetku bombardovanja Beograda, kada su uklonjene barikade, opet se stari diletanti sakupe i otpočnu davati prestave u Velikoj pivari, početkom septembra iste godine. Novembra meseca opet diletanti ustupe prostorije za glumačku trupu, koja je došla, ne zna se pod čijom upravom, po svoj prilici novosadska, ali se vidi iz recenzija, da su u toj trupi bili članovi: Savić, Kolarović, Nedeljковиć, Ljubica Kolarovička, Telečki i drugi. Kritika je tim glumcima zamerala u mimici pedanteriju i krutost, a u deklamaciji neprirodnost u izgovoru kao i kod pevanja.

Pri svršetku 1862. godine ta trupa ode, a 1863. nastavi diletanska trupa svoje predstave 20. januara sa predstavom »Hajduci« od Sterije Popovića. No odmah za tim, 27. januara, ona dade svoju poslednju predstavu »Smrt Stefana Dečanskog«, da bi ustupila novom Odboru prostorije, koji

angažuje profesionalne glumce. Novi Odbor raspiše pozive, i obeća dobre plate, te se u novo pozorište najednom steknu najbolje snage: Dimitrije Marković, Aleksa Savić, Draga Dimitrijević, Jelica Jovanović, Julka Stepićeva (žena pokojnog Toše Jovanovića, sada penzionisana članica Nar. Pozorišta u Beogradu), Aleksa Bačvanski, Gj. Marković, N. Stojanović, Marija Vučković, M. Racković, S. Aleksić, J. Marinković, Fotija Iličić, a docnije stupe u družinu: Adam Mandrović, (na pozorišnom plakatu od 5. maja 1863. godine izišla je notica: U komadu »Dobra žena i trpen spasen« izlazi novonajmljeni član G. Adam Mandrović prvi put pred poštovanu publiku Marija Perisova, Stevan Mihailov, Paja Stepić (otac Julke Stepićeve), Boža Rašić i Gjurka-Čika Gjurka-Rajković.

Marta 26. iste godine predstavljan je komad »Crnogorci« koji je napisao Stojan Novaković. Za vreme te predstave desio se jedan slučaj, koji po interesantnosti vredi zabeležiti, a koji pokazuje, koliko može pozorište da zanese čoveka i da ga odvoji od svakidašnjice. Jedan Crnogorac, po pričanju G. Vladana Gjorgjevića, koji je bio očevidac, stajao je mirno u parteru za sve vreme dok se je drama razvijala, ali kada je naišla bitka, on se toliko zaboravi, i podviknu: »Boža mi vjera, to se nemože samo gledati«, pa poče preskakati klupe i stolice na kojima je publika sedela u nameri da skoči na pozornicu i da se umeša u bitku, ali dok je on stigao do pozornice zavesa se spusti i on se osvesti iz zanosa.

Kritičari u tome vremenu bili su, docnije naši veliki državnici: Jovan Bošković, Vladan Gjorgjević, Stojan Novaković, Gjorgje Maletić i Jovan Ristić.

Prvi puta je, 1864. godine, pred kraj, država primila beogradsko pozorište pod svoje okrilje i odredila mu subvenciju od 1.200 dukata cesarskih na godinu. Za artističkog upravnika bio je postavljen Adam Mandrović. Tako sastavljeno pozorište do 1865. godine imalo je prinovljenih članova i to: Miloša Cvetića, Marka Subotića, Milicu Iličićevu (Sešu), Jovan Radulovića, idruge. Ali, to se pozorište Ministarskom naredbom zatvori (Ministar Cukić) 29. aprila, jer nije imalo dovoljno novčanih sredstava za njegovo održavanje i ono se oprostilo sa publikom sa predstavom »Spletka i Ljubav« od Šilera, i glumci se razidu.

Godine 1866. januara 23. sakupe se neki glumci iz te rasturene trupe i započmu davati predstave u istom lokalu. Prva predstava im je bila »Boj na Kosovu« od J. S. Popovića. To je pozorište jedva životarilo, jer je već počela najezda stranih veštaka i cirkusa dolaziti u Beograd, tako da se ti glumci posle date sedme ili osme predstave moradoše razići. Davali su kao poslednju predstavu »Poslednji dani Smedereva«. Kada se glumci razidoše, nastade era cirkusa, pevačica i različnih predstava stranih veštaka tako, da je publika, nemajući druge zabave, tamo odlazila i kvarila svoj ukus gledajući sumnjive vrednosti, a na jeziku koji ona nije razumevala. Godine 1867. dođe neka nemačka družina pod upravom Karla Remaja u Šopovićevev arenu, sastavljena od srpskih diletanata i nemačkih glumaca. Međutim, ta družina svojim neuputnim ponašanjem odbijala je publiku, tako da niko ne htede posećivati te predstave i ona ode iz Beograda iste godine oktobra meseca. Odbor, bojeći se ponovne najezde stranih trupa, pozva trupu novosadskog Narodnog Pozorišta (koja se formirala već 1861. g.) i ona otpočne davati svoje predstave 17. septembra 1867. godine kod »Srpske krune« (sadašnja Opština Grada Beograda). Prva predstava im je bila »Gjuragj Branković«. Članovi te trupe u to

Novosadski glumci u Beogradu godine 1867.

vreme bili su: Draga i Dimitrije Ružić, Dimitrije i Ljubica Kolarović, Milka Grgurova, Sofija Maksimović, Mileva i Nikola Rašić, Anastasija Mišković, Marija i Nedeljko Nedeljković, Laza Telečki, Paja Marinković, Laza Popović, Nikola Zorić, Jovan Putić, Aleksa Savić, Kosta Hadžić, Gjorgje Peleš, Marko Stanišić, i Mladen Bošnjaković. Kapelnik Aksentije Maksimović. Posle izvesnog vremena ta trupa pređe iz kafane »Srpska kruna« u kafanu kod »Engleske kraljice« u Sušićevoj kući (sadašnja jevrejska Sinagoga u Kosmajskoj ulici br. 51). Početkom 1868. g. Novosadsko pozorište ode u Pančevo, a poslednja im je predstava bila »Vojnički begunac«, i Beograd ostaje opet bez pozorišta.

Iste, 1868. godine, Odbor za beogradsko pozorište sastavi ponovo trupu od članova Novosadskog pozorišta, koja otpočne davati svoje predstave 10. novembra u kafani kod »Engleske kraljice« pod upravom Jovana Gjorgjevića, sve dotle, dok nije sazidana nova zgrada.

Zeljza Kneza Mihaila Obrenovića, da se podigne stalna zgrada za pozorište bila je velika i on je sve činio, da bi se do te zgrade došlo. I zbog

* Dvanaesta predstava. Narodno Pozorište. U Beogradu u utorak 10. decembra 1868. god. U dvorani kod »Engleske Kraljice« predstavljace se: »Spletka i ljubav« građjanska žalosna igra u pet razdela, napisao Šiler, preveo Jovan Gjorgjević. Lica: Prezident Valter... Peleš; Kolarović, njegov sin... Popović; Kalb, dvorski maršal... Kolarović; Vurm, sekretar... Marković; Gospogja Milfordova... Mar. Popovička; Miler, muzikant... Savić; njegova žena... Mil. Rašićka; Luiza, njegova kći... Mil. Grgurova; Sofija, u službi g gje Milfordove. Angj. Novića. Više slugu. Straža.

Zbiva se na izmaku prošlog veka u Nemačkoj. Prvi razdeo kod Milera i prezidenta; drugi kod Milfordove i Milera; treći kod prezidenta i Milera; četvrti kod prezidenta i Milfordove; peti kod Milera. Ulazne cene: zasebno mesto u lozi 12. groša; sedište I. reda 10 groša; sedište II. reda (br 1—75.) 8 groša; sedište III. reda (br 76—121) 6 groša; parter 4. groša; galerija 2 groša čaršijskih.

toga Državni Savet reši, da se na »placu«, gde su turske kuće, na Stambol kapiji, te kuće poruše, pošto su ih Turci napustili i otišli, te prema tome one prešle u državnu svojinu, i na tome mestu, a od građe kojom je početo da se zida pozorište na zelenom vencu, kao i od građe od srušenih turskih kuća, da se sazida pozorište. Po želji kneževoj trebalo je pozorište da bude gotovo do 15. oktobra iste godine. Pošto je nedostajala prilična suma za podizanje zgarde, to je Knez Mihaíl, podario iz svoje kase sav nedostajali novac, i već 12. marta 1868. godine počinje sa rušenjem turskih kuća. Knez Mihailo poginu 29. maja te godine i ne dožive da vidi svoju misao ostvarenu. Avgusta meseca 18. položen je temelj pozorištu u 11 časova, na kome je polaganju bio i knez Milan Obrenović. U temelju pozorišta uzidana je ova Spomenica: »Vo imja otca i sina i svjatago duha. Ovai dom, namenjen Srbskom narodnom pozorištu u Beogradu, prvom pozorištu u prestolnici našoi, posta voljom i znatnom novčanom pomoću Knjaza Srbskog Mihaila Obrenovića III., koi poginu na šetnji od zlikovaca u košutnjaku topčiderskom 29. maja 1868. godine. Temelj položi rukom knjaz Srbski Milan Obrenović IV., a blagoslovi i osvešta crkvenim činodestvom Arhiepiskop cele Srbije Mihaíl, meseca Avgusta 18. dana 1868. godine. Višnji osnova sije zdanije i nepodvižetsja; i Gospod povjest v pisanii ljudei i knjazei sih ot nem« (Srpske Novine od 1868. strana 448.).

Kamen temeljac ovom sadašnjem pozorištu, posle smrti kneza Mihaila udaren je, kao što se iz povelje uzidane u temelje pozorišta vidi, 18. avgusta 1868. godine. Plan i radovi su od arhitekta Bugarskog.

Oktobra 30. 1869. data je prva svečana predstava i njom je pozorište otvoreno, i prigodnim govorom koji je izgovorio pred prikazivanje komada, Jovan Gjorgjević dramaturg i zastupnik Upravnika. Na predstavi je bio knez Milan, potonji kralj, i svi velikodostojnici tadanje kneževine Srbije. Pozorište je otvoreno komadom: »Posmrtna slava velikog Kneza Mihaila« od Gj. Maletića.**

Kao članove Narodnog Pozorišta u Beogradu vidimo: Adama Mandrovića, Aleksandra Bačvanskog, Jelensku, Necu Nedeljkovića, Gjorgia Peleša, Tošu Jovanovića, Lazu Popovića, Milku Grgurovu, Tošu Markovića, Aleksu Savića, Julku Jovanovičku, Mariju Popovičku (Adelashajmovu), Ljubicu Kolarovičku, Milevu Rašićku, Marka Stanišića, Mladena Bošnjakovića, Nikolu Rašića i Dimitrija Kolarovića.

Ulaznice za zasebna mesta u loži i za sedišta mogu se dobiti kod pozorišnog novčara u kafani »kod Engleske Kraljice« od 9—12 časova pre, i od 2—5 časova posle podne. Kasa se otvara u 6 časova u večer.

Ko od poštovane publike pozorišnu pozivnicu uredno ne dobija, a želi je dobiti, umoljava se, da izvoli svoju adresu pozorišnom novčaru na kasi dostaviti.

Početak u 7 a svršetak u 10 časova.

** Svečano otvaranje Narodnog pozorišta u Beogradu. Prva predstava. Izvan predplate. Narodno Pozorište u Beogradu. U četvrtak 30. oktobra 1869. »Posmrtna Slava Kneza Mihaila« slika iz narodnog života, u tri razdela, s pevanjem i svirkom, napisao Gjorgje Maletić, muzika od Dragutina Reša. — Reditelj A. Bačvanski. Lica: I: razdeo. Starac... T. Marković; 1. seljak... Gjorgjević; 2. seljak... Kolarović; Gospodin... Rašić; Građjanin... Valić; Musa... Stanišić; Mehmed... Savić; 1. Beograđjanin... Vasa Marković; 2. Beograđjanin... * * * *; 3. Beograđjanin... * * * *; 4. Beograđjanin... * * * *; Sveštenik pravoslavni iz austr. carstva... Peleš; 1. graničarski austrijski oficir... Cvetić; 2. austrijski graničarski oficir... Mandrović; 1. Bošnjak... * * * *; 2. Bošnjak... Dukić; 3. Bošnjak... * * * *; 1. crnogorac... * * * *; 2. crnogorac... * * * *; Građjani, Se-

Godine 1870. januara drugog, otvorena je prva glumačka škola. Tom školom upravljali su Jovan Gjorgjević i Aleksandar Bačvanski, a prvi su joj daci bili: Pera J. Dobrinović, Dukić zvan »Papa«, Toša Anastasijević, Kosta Gjorgjević zvan »Karagagalija«, Živković zvan »Mirabo«, Mara Grgurova, Sofija Pelešova, i dve sestre Rudićeve. Nastavnici: Ducman (za jahanje), Mioković (za borenje), Bačvanski (za teoriju glume), J. Gjorgjević (za istoriju, nemačku i francusku literaturu), Jovan Bošković (za srpsku literaturu), kapelnik Reš (za pevanje). Ali se ta škola 1873. godine zatvori iz neobjašnjivih razloga. Postoje dve verzije o njenom zatvaranju. Tvrdi se da je zatvorena iz razloga, što učenici u toj školi nisu pokazali onakav uspeh kakav se očekivao, a druga verzija, više verovatna, da je zatvorena usled budžetske nemogućnosti. I sam sam sklon da verujem, da je zatvorena usled budžetske nemogućnosti, jer je i samo pozorište iste godine bilo zatvoreno poradi velikog deficita.

Godine 1870. ukida se pozorišni odbor i upravu nad pozorištem po veravaju jednom licu. Prvi Upravnik, ukazom postavljen bio je Gjorgje Maletić, a dotle je vršio dužnost Upravnika Jovan Gjorgjević.*

Narodno Pozorište u Beogradu moralo je biti zatvoreno 10. juna 1873. godine, kako napred navedoh, zbog velikog deficita. Po zatvaranju pozorišta sastavi Gjorgje Peleš od rasturenih glumaca, pozorišnu trupu i u areni Velike pivare, koju je besplatno izradio Gjorgje Vajfert, davahu svoje predstave. Jula meseca, tako sastavljena trupa, ode u Zemun i ubrzo se vrati u Beograd, ali se posle kratkog vremena rasturi, jer je Peleš napusti. Tu rasturenu trupu prihvate Miloš Cvetić i Gjura Rajković, i septembra meseca 1873. odu u Šabac, gde su davali predstave u areni kod »Kasine«, koju je opština grada Šapca podigla. Posle izvesnog vremena trupa se opet vraća u Beograd i Cvetić sa još nekoliko mladih snaga otpočne davati predstave u Sušičevoj kući.

Godine 1874. ponovo se otvori Narodno Pozorište u Beogradu, od članova Cvetićeve trupe, ali od starih glumaca nije bilo. Sem Bačvanskog,

ljaci, Crnogorci. — Bošnjaci. — II. razdeo: Satana... Jovan Popović; Agent... Nedelj-ković; Duhovi... * * *; Veštice... Kolarovička, Rašička; Jelenska, Milka Grgurova, Jovanovička, Mara Grgurova, Markovička, Nedelj-kovička. III. razdeo: Gragjani. — Voj-ska. — Devojke. — Deca. — Seljaci. — Narod. Isti komad predstavljace se i sutra dan, u petak 31. oktobra, takogjer izvan pretplate, ali sa redovnom cenom, to jest u pola jevtinije nego prvi dan. Ko hoće da mu se ovake »pozorišne objave« redovno do-nose ukuću, valja da plati raznositelju mesečno 1 groš u napred. Radi boljšega razu-mevanja pesama prodavace se i samo delo u veće na kasi po 5 groša komad. Početak je u 7 časova.

* Godine 1873. ovakvo je bilo stanje osoblja u Narodnom Pozorištu: Upravitelj, Milan A. Simić; književna struka: Dramaturg; Jovan Gjorgjević; veštačka struka: Reditelji Aleksandar Bačvanski i Adam Mandrović. Predstavljako: (stalnih članova nema, pošto se za stalno članstvo po Zakonu o Narodnom Pozorištu od 8. oktobra 1870. godine, traži pet godina neprekidne službe pri ovome pozorištu). Redovni članovi: Aleks Bačvanski, Adam Mandrović, Aleksa Savić, Dimitrije Ružić, Dimitrije Kolarović, Kosta Gjorgjević, ujedno i pisar, Miloš Cvetić, Marko Stanišić, Mladen Bošnjaković, ujedno prvi šaptač, Sava Rajković, Gjura Rajković, Draga Ružička, Ljubica Kolarović-ka, Milka Grgurova, Marija Cvetička, Marica Gjorgjevička (Grgurova). Privremeni čla-novi: Vasa Popović, ujedno drugi šaptač, Petar Dobrinović, Laza Lugumerski, Naum Stojanović, Petar Jovanović, Joksims Joksć, Sima Popović, Todor Anastasijević, Kosta D. Gjinć, Katica Lugumerska, Jelica Vesoviška, Živka Bošnjakovička, Mila Rajković-ka, Marija Ditmajerova (docnije žena Save Rajkovića), Evica Grgurova (kći Milke Gr-gurove, docnije žena Toše Anastasijevića), Anka Jovanovičeva, Judita Jovanovička, Sofija Kovačevićeva i Zorka Kolarovičeva (sadašnja Todosička) poslednje obe za de-čije uloge.

Cvetića, Cvetičke, Grgurove i Gjure i Mile Rajković, ostao je bio samo podmladak. Tek docnije pristizavale su nove snage i pozorište se nije za dugo zatvaralo.

Prema svemu izloženom u ovome kratkom pregledu o kretanju pozorišta u Vojvodini i Srbiji, vidi se s kakvim su se teškoćama pozorišta podizala. Koliko je tu trebalo ulagati i volje i truda, pa da se ona održe, i to baš u vremenu, kada su i u Vojvodini i u Srbiji bile prilike vrlo teške i nesređene.

U Vojvodini su činjene smetnje od strane tamošnjih državnih vlasti, jer su se bojale, da se pomoću pozorišta utiče na nacionalno razvijanje kod nas Srba. A to, uostalom, i jeste bila ideja osnivanja tih pozorišta, da se naime, u tome delu našega naroda ne izgubi naša narodna ideja i da duhovi ne bi malaksavali opkoljeni nemačkim i mađarskim strujama. Zbog takvog rada, diletantskih trupa, mađarske su vlasti zazirale i činile smetnje, kočeći intenzivan rad tim trupama, ali ipak, bijaše jaka volja i samosvest o vlastitoj narodnoj veličini, plamen osećaja nije se gasio, već naprotiv, uvek je s velikim poletom išao napred svome određenom cilju.

Od kada je osnovano Narodno Pozorište u Novom Sadu, 1861. godine, ono je stavilo sebi u dužnost, da putuje po svima mestima gde Srbi žive, i ono je takvim radom budilo nacionalnu svest i njemu se može jedino i pripisati u zaslugu, što je srpski elemenat u tim krajevima ostao tako jak u svome osećanju i samopregaranju. Glumci, igrajući većinom naš narodni repertoar: »Miloša Obilića«, »Gjurgja Brankovića«, »Smrt Stefana Dečanskog« i »Svetislava i Milevu« i mnoge druge komade, upoznawali su narod našom istorijom i našom kosovskom tragedijom, te su podržavali u njemu narodnu tradiciju. Takav rad je bio neosporno potreban. Glumci su izvršili svoje delo sa neopisivim samopregorevanjem i voljom.

U Srbiji su bile prilike u dobu razvijanja pozorišta još maglovite, nesređene, jer su u svima velikim gradovima živeli Turci. Još, tako reći, i samo državno uređenje nije bilo stalo na čvrstu podlogu, pa su se ipak, i u tako nesređenim prilikama, pojavljivali pokušaji naše omladine, koja je prionula svima svojim silama i voljom, da se i u nas osnuju pozorišta, koja bi u onda još vazalnoj Srbiji, podizala duh za velika i sjajna dela oslobođenja od Turaka. Takvom radu u mnogome su doprineli i kritičari iz onoga doba, utičući svojom objektivnom kritikom na repertoar i glumce, vodeći računa, da se naš nacionalan repertoar u pozorištu gaji, da bi se na taj način što više budila ljubav prema Otadžbini i svest o velikim i predstojećim zadaćama, koje su još stajale pred narodom. Gajeći u prvom redu naš nacionalan repertoar, pozorišta su bila večita straža ideje našeg oslobođenja. I pored dužnosti da naš narod upoznaju s našom istorijom, naša su pozorišta, dajući predstave i iz hrvatskih narodnih komada, budila svest zbliženja i bratstva s Hrvatima. Takvim radom, pozorišta u Vojvodini i Srbiji, učinila su dakle mnogo, i ona su potpuno opravdala svoj zadatak u starije doba.

Résumé. Dans l'article ci-dessus, intitulé »Les théâtres dans la Vojvodina et en Serbie depuis 1733 jusqu'à 1874«, l'auteur nous décrit les commencements du théâtre moderne serbe. Par la »Vojvodina« il faut entendre une partie de l'ancienne Hongrie du Sud et une partie du Sreme (en Slavonie), territoire habité aujourd'hui par des Serbes émigrés sous la domination turque en ces contrées. Les centres de la Vojvodina, Novi Sad et Sremski Karlovtsi, situés dans un pays fertile, florissaient au XVIIIe siècle grâce, non seulement à l'influence et aux efforts de l'église orthodoxe, mais grâce aussi aux milieux commerçants et bourgeois qui participaient

à la civilisation européenne de leur temps. Du reste, en se sentant une minorité nationale, pour parler le langage moderne, ils étaient depuis toujours des nationalistes, et par les mêmes raisons, cette civilisation s'est démocratisée. Un des instruments de ces tendances a été le théâtre, c. a. d. les sociétés d'acteurs dilettantes («sociétés ambulantes de dilettantes»), qui organisaient dans les contrées serbes de la Hongrie et de la Croatie (et plus tard en Serbie) des représentations. Parmi les premiers auteurs dramatiques il faut nommer Joachim Vouitch et Jean Stéria Popovitch. Quant aux pièces qu'on y jouait, c'étaient pour la plupart des traductions (surtout de Kotzebue), et pour le reste, c'étaient des hautes tragédies romantiques tirées de l'histoire héroïque serbe surtout de la grande catastrophe de Kossovo en (1389). Ce théâtre a été cultivé même à Kragouévats par le prince serbe Miloche Obrénovitch, celui qui a été le grand civilisateur de la Serbie, bien qu'il fût lui-même par sa mentalité à moitié Turc encore. Sous le prince Michel Obrénovitch le théâtre s'est déjà stabilisé à Belgrade, et un bâtiment spécial fut construit pour le théâtre. Le prince Alexandre Karageorgévitch a été animé de mêmes sentiments que ses deux prédécesseurs. En 1870, il y avait à Belgrade déjà même une école spéciale pour les futurs acteurs professionnels. Toutes les classes de la société serbe aidaient développement du théâtre national, et la critique, pleine d'enthousiasme patriotique, était très bienveillante et surtout pathétique. Ces représentations ont largement contribué au développement du nationalisme serbe. Du reste, elles ont été aussi l'instrument des premiers rapprochements serbo-croates.